

Fraseoloogia ja psühholoogia seostest rahvusvahelisel lingvistikakonverentsil

7.–10. aprillini toimus Austrias rahvusvaheline lingvistikakonverents Slavofraz 2016: “Phraseologie und (naive) Psychologie”.

Konverentsikohaks oli Austria suuruselt teine linn Graz, Steiermarki liidumaa keskus ning ülikoolilinn. Vanuselt teine Austria ülikool Karl-Franzens-Universität Graz loodi keisririigi ülikoolina 1773. aastal paarsada aastat varem rajatud (1585) jesuiitide kolleegiumi järglasena. Praegu õpib seal keskmiselt 30 000 üliõpilast, mis tähendab, et sellest Grazi ülikoolist suurem on Austrias vaid Viini ülikool.

Eri maade teadlased said Slavofrazi nime all kokku esmakordselt. Idee selleks sündis mõned aastad tagasi Ljubljanas slavistide traditsioonilisel kogunemisel omamoodi vastena rahvusvahelisele fraseoloogiaühendusele Europhras. Esimene Slavofraz otsustati korraldada Grazis, sest Agnieszka Bedkowska-Kopczyk ja Heinrich Pfandl Slavistika Instituudist olid valmis korraldamise endi õlule võtma.

Konverentsi korraldanud Slavistika Instituut (*Institut für Slavistik*) loodi aastal 1811 ning on vanimaid omataolisi saksakeelses kultuuriruumis. Lisaks vene keelele on see õppeasutus keskendunud just lõunaslaavi keelte õpetamisele, seda eekõige ajaloolistel ja geograafilistel põhjustel.

Slavofraz 2016 avati ümarlauaga, mida modereeris Peter Grzybek (Graz), osalisteks olid kutsutud eri maade tunnustatud teadlased: Agnieszka Bedkowska-Kopczyk (Graz), Natalya Bragina (Moskva), Wolfgang Eismann (Graz), Valery Mokienko (Peterburi) ja Alexei Shmelev (Moskva). Ümarlual arutati, kuidas seostuvad fraseoloogias psühholoogia ja tunnetuslikkus, milline on rahvapäraste nn naiivteooriate roll ja kas selline lähenemine on üldse õigustatud, kust läheb piir naiivse ehk rahvaliku ja teadusliku etimoloogia vahel, füsioloogia ja psühholoogia seosed kujundkeele näitel jpm.

Tõstan esile Grazi ülikooli emeriitprofessori Wolfgang Eismanni teemapüstituse, kes saksakeelse kultuuriruumi näitel tõi välja vastuolu terminite vastendamise osas; nii näiteks on keeruline tõlkida saksakeelset terminit *Völkerpsychologie*, mida on eksitav märkida inglisekeelse vastega *folk psychology*. *Völkerpsychologie* uurimisobjektiks on hegellik *Volksgeist* (tuntud on teinegi saksakeelne termin *Volksseele*). Fraseoloogia jm kujundkõne seisukohalt tähendavat see, et eri keelte idioomide ja vanasõnade psühholoogiline motivatsioon on ühine, kujundid on aga individuaalsed. Eismann tõi välja ka eri aegadel esile tõusnud vastanduvad seisukohad (nt Kleinpaul), mille kohaselt rahval kui sellisel puudub arusaam *psyche* olemasolust ning tegelikult sisaldub kõik keele enda süvastruktuurides, mis ilmekaimalt kajastub just vanasõnades ja idioomides. Vaatamata aastasaja jooksul kestnud vaidlustele rahvaliku/rahvusliku mentaliteedi keeles ja kultuuris kajastumise üle paelub teadlasi tänaseni enam just eri keelte vaheline ühisosa.

Ühtekokku esines kolme konverentsipäeva jooksul ligi 60 teadlast 16 riigist. Mahutamaks ettekanded kolme päeva sisse, leidis enamik ülesastumisi aset paralleelsektsioonides, harjumuspäraste plenaarettekannete asemel olid korraldajad välja toonud 11 esinejat, kes oma üldise teemapüstitusega juhatasid sisse konverentsi laupäeval ja pühapäeval. Üldistatult võib nentida, et ettekanded jagunesid kaheks: ühelt poolt

käsitlesid need mõisteid *psyche* (*soul, dyua*) ehk tunnete ja emotsioonidega seotud füsioloogilisi protsesse, teisalt intellektuaalse võimekuse, sh opositsioonipaari tark/rumal keelelist väljendust fraseoloogilistes ühendites. Seejuures üritati keelekorpustele jm keelekogudele tuginedes analüüsida eelkõige nn rahvapärase psühholoogia osakaalu kujundkeele üksustes. Korduvalt märgiti sedagi, et sõnaraamatutes sisalduv on üks, igapäevane keelekasutus aga midagi muud. Tänapäeva keelekasutajad ei tea enamasti midagi püsiväljendite etümoloogiast ja kasutavad püsiväljendeid argikeelenditena. Eri keelte kasutajate hulgas korraldatud küsitlused osutavad sedagi, et emotsioonidel põhinevaid väljendeid tõlgendatakse üpris erinevalt (sõltuvalt vanusest, haridusest, soost jm). Uurijad, kes siiani on tegelenud peaaesjalikult kirjanduslike allikate ja sõnaraamatutega, nentisid korduvalt, et tegelikult tuleks pöörata enam tähelepanu just fraseoloogia kasutamisele argikõnes, sh internetikeskkonnas aset leidvas suhtluses. Teemast huvitatutel on võimalik leida konverentsikava koos teesidega konverentsi kodulehelt (<http://slavofraz.uni-graz.at/de/konferenz/>).

Konverentsi toimumine Grazi ülikoolis andis hea võimaluse ka sügisel loodud uue töörühma, *Meteo-prognostic Paroemias* kokkusaamiseks ja ühisseminariks. Osalesid teadlased Austriast, Sloveeniast ja Eestist, kelle eesmärgiks on tegeleda süvendatult nn ilmaütlustega, millel on kindel koht eri keeltes tänapäevalgi. Paraku puudub tänaseni süsteemne lähenemine sedalaadi paröömilistele üksustele, iseäranis suur

Foto 1. Hetk konverentsi ümarlauast: (vasakult paremale) Peter Grzybek, Valery Mokienko Wolfgang Eismann, Agnieszka Bedkowska-Kopczyk, Natalya Bragina ja Alexei Shmelev. Anneli Barani foto 2016.

segadus valitseb terminiloomes ja klassifitseerimises. Kuigi seesugustele, tänapäevagi keelekasutuses esinevatele ütlustele on uurijad pööranud tähelepanu kahetsusväärsetl vähe, võib välja tuua uurimused aastakümnete tagant parömiologia suurkujudelt (Dundes, Permjakov, von Sydow) ning just viimase kümne aasta jooksul hoogustunud uurimistö Venemaa teadlaste seas. Töörühma eesmärk on eelkõige edendada uurimist, koondades vastava temaatikaga tegelevaid teadlasi, korraldades seminare-konverentse, andes välja uurimistö tulemusi kajastavaid artiklikogumikke jm. Esimesteks tulemiteks on lähiajal kaitstavad kraaditööd Grazi ülikooli slavistika osakonnas ja töörühma tegemisi kajastav koduleht. Järgmine kokkusaamine leiab aset Tartus, Eesti Kirjandusmuuseumis.

Anneli Baran

Foto 2. Konverentsi korraldajad Agnieszka Bedkowska-Kopczyk ja Heinrich Pfandl. Anneli Barani foto 2016.